

Kong Neptun i Stenbjerg

af Jytte Nielsen

Ved vejen mellem Stenbjerg og Sdr. Vorupør står en mandshøj »citrongul« galionsfigur, forestillende Kong Neptun. Den er i dag i museets eje, men har en forunderlig historie, som både berører en lokal tradition og en berømt kunstners medvirken.

Måske er det lille – nu gulnede – fotografi taget ved Karen Poulsens konfirmation omkring 1915 i Vorupør. Det er Karen, der sidder yderst til venstre og ved siden af hendes mor og far – Marianne og Jens Poulsen. Stedet er Vesterhavsgade i Vorupør. Bag Karen og hendes forældre står til venstre en ældre ukendt herre, så Karens bror Julius og yderst til højre en »person«, som fanger ens opmærksomhed. Det er ikke en person i kød og blod, men en stor figur, som kigger op i himlen. Han har stort skæg og nøgen overkrop. Hvad og hvem der det?

Efter nærmere øjesyn er svaret klart. Det er en galionsfigur af havets gud *Neptun* – fra den romerske mytologi også kendt som *Poseidon* i græsk mytologi. *Poseidon* er bror til *Hades* og *Zeus*. Disse tre guder delte verden mellem sig, således at *Hades* fik underverdenen, *Zeus* blev himmelens hersker og fik kongeværdigheden, og *Poseidon* blev havenes hersker. Så det er nærliggende at bruge havets gud som vartegn og beskytter af sit skib.

Hvorledes figuren af *Kong Neptun* er havnet i haven ved et hus i Nr. Vorupør, er for længst gået

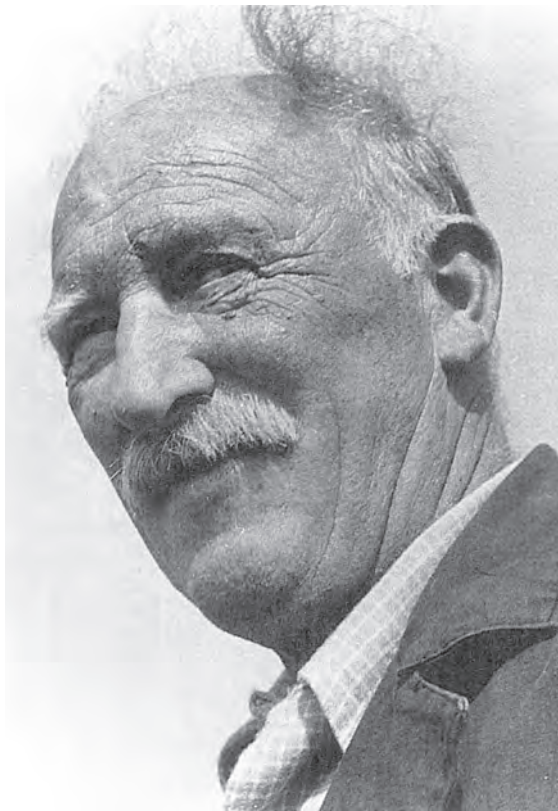

Jens Poulsen med familie og Kong Neptun i Nr. Vorupør, ca. 1915.

i glemmebogen, men det er nærliggende at tro, at den er købt ved en strandingsauktion, og så anbragt til pynt ved huset. Og da fotografiet af Karen og hendes familie skulle tages, så har der sikkert ikke været tvivl om, hvor opstillingen skulle være – nemlig ved skuret i haven, hvor *Kong Neptun* regerede og dagligt mindede familien om havets betydning på godt og ondt.

EN BYTTEHANDEL I 1950'ERNE

Mange år senere dukker galionsfiguren op igen, men nu i en helt anden sammenhæng og en ganske anden rolle. *Kong Neptun* er nu via en kunstners hånd blevet transformeret til en farverig skulptur og flyttet fra Vesterhavsgade i Nr. Vorupør til Jens Søndergaardsvej i Stenbjerg. Maleren Jens Søndergaard købte i 1948 et lille hus i klitten ved Stenbjerg, og igennem de næste mange år opholdt han

Jens Søndergaard, 1950'erne.

og familien sig her i sommermånederne. Så tegnede og malede han, og motiverne fandt han i de nære omgivelser – klitten, naboerne, familien og landingspladsen i Nr. Vorupør. Af og til kørte han også ind i baglandet, og kravlede op på Odinshøj i Hundborg, for derfra at male udsigten over det bakkede landskab og klitterne og havet i baggrunden.

På en af sine ture gennem Nr. Vorupør på vej til landingspladsen har Jens Søndergaard spottet galionsfiguren, som stod ved familien Poulsen på Vesterhavsgade, og den har pirret hans nysgerrighed. Så meget endda, at han »erhverver« den, for at opstille den ved sit sommerhus. Det er Karens bror Julius, som »sælger« *Kong Neptun* – »æ havmand« i daglig tale blandt de lokale – til Jens Søndergaard. Vi er nu nået frem til begyndelsen af 1950'erne, og om der fandt en regulær handel sted er i dag usikkert. I familien fortælles, at Jens Søndergaard »lånte« figuren, og man fik en akvarel i »bytte«. Så det har nok været en handel, som ikke adskilte sig fra mange andre handler i et samfund, hvor der sjældent var penge mellem folk.

Jens Søndergaard hjemfører altså sit trofæ til sommerhuset, hvor den stilles op til skue for alle, som tager turen forbi huset. Jens er glad – og umådelig stolt af sin figur og begynder straks at reparere på den, for siden at male den op i stærke farver. Malerens ønske om farvekraft fornægter sig endnu engang ikke. Fra forskellige breve til venner kan vi læse lidt om Jens Søndergaards entusiasme og fornøjelse ved erhvervelsen. Således skriver han i sommeren 1952 til Grete og Erik Zahle: »Her i Stenbjerg har jeg erhvervet en meget fin Galionsfigur Neptun stiger op af Vandet, den bliver meget beundret og fotograferet daglig af forbipasserende bare der ikke sker en ulykke naar Folk biler forbi og sidder og vender sig for rigtig at beundre den det eneste der ærgrer mig er at idioterne gaar og vader i mine krokkebuer...« Dansk retskrivning er ikke Jens Søndergaards stærkeste side! Ligeledes skriver han til en anden af sine venner, Poul Uttenreitter, følgende den 12. juli 1952: »...Ja min gamle Ven jeg havde regnet med en Akvarel i Dag det faar vente. Jeg har faaet en Gallionsfigur Neptun stiger

Jens Søndergaard ved Slettestrand, 1952.

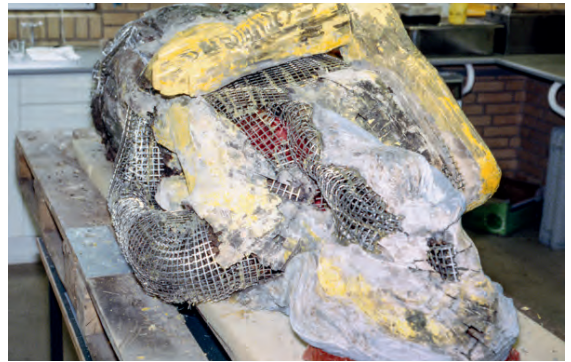
op af Havet fantastisk flot stor og monumental den staar uden for Huset. bare der ikke sker nogle Bilulykker folk der kører forbi er lige ved at køre paa Telefonpælen eller i Grøften...» og igen den 7. august skriver Jens om Kong Neptun til vennen Poul: »...her ser du en Gallionsfigur som jeg har fået i Vorupør og selv lavet i stand den var næsten smadret op.« Af det sidste brev fremgår det, at Jens må have lavet en tegning eller akvarel af figuren og sendt til Poul. Det ville være rart at se Jens Søndergaards egen gengivelse af figuren, men det har ikke været muligt at opspore den.

Der er ingen tvivl om, at opstillingen af Kong Neptun – nu bemalet i stærke farver – har moret Jens Søndergaard og sikkert også tilfredsstillet hans behov for »fest og farver« her langt uden for lands lov og ret. Med årene blev figuren en undværlig del af oplevelserne på vejen mellem Stenbjerg og Sdr. Vorupør, og mange både lokale og turister har lagt vejen forbi på søndagsturen. Så kunne man både beundre figuren, fortælle historien om

de stolte træskibes tid, og anekdoter om den muntre, berømte maler, som hver sommer i 1950'erne kastede lidt glans over egnen.

KULTURARV I 1990'ERNE

Efter Jens Søndergaards død arvede hans datter Anelise sommerhuset i Stenbjerg og dermed også galionsfiguren, som hun efter bedste evne forsøgte at holde i god stand. Da Anelise døde i 1985, overgik huset til en af hendes veninder Inge Ingetoft, som i begyndelsen af 1990'erne henvendte sig til Museet for Thy og Vester Hanherred om hjælp til vedligeholdelse af galionsfiguren. Efter en nærmere besigtigelse viste det sig imidlertid, at galionsfiguren var blevet bolig for tusindvis af myrer – altså en myretue. Bunden af figuren var hul, og det var nærmest et mirakel, at den stadig stod oprejst. Museet kontaktede Viborg Amts Konserveringsværksted i Skive, som vurderede, at en sikring og konservering af figuren var mulig. Eftersom værket ikke konserverede genstande for private på

På »vinterophold« på Museernes Bevaringscenter i Skive, 1994-1995.

det offentlige regning, blev det besluttet at Inge Ingetoft skulle overdrage figuren til museet, som så til gengæld ville genopstille figuren ved Jens Søndergaards sommerhus. Dette forslag blev accepteret, og i dag er *Kong Neptun* tinglyst som museets ejendom med placering på grunden i Stenbjerg.

Når museet var interesseret i at overtage figuren, skyldes det flere årsager. Jens Søndergaards relation til figuren er væsentlig, ligesom figuren i sig selv er kulturhistorie og repræsenterer en lang tradition for opstilling af ilanddrevne galionsfigurer ved huse og gårde i kystbebyggelserne. Endelig vil ord som »det stedbundne potentiale« også vægte en bevaring af figuren. Konserveringsværkstedet i Skive – i dag benævnt Museernes Bevaringscenter i Skive – hentede figurer en dag i 1994, og hele den følgende vinter blev figuren så udsat for alle mulige bevaringstiltag. Det viste sig hurtigt, at figuren ikke stod til at redde som massiv træskulptur, idet »vindmaden« var spist op. Værkstedets leder

Lars Andersen valgte derfor en drastisk løsningsmodel. Han skilte figuren ad og byggede den op igen omkring et net af metal, så den ydre fremtoning ikke ændrede karakter. Billederne i denne artikel viser tydeligt de store indgreb, som havmanden blev udsat for. I sommeren 1995 kom figuren så tilbage – så god som ny!

Sidste år – efter 15 år i vind og vejr – var det så på tide at give *Kong Neptun* en »brush up«, idet malingen var begyndt at skalle og der var opstået små revner i træet, så vand kunne trænge ind. Endnu engang gik turen til Skive – til et vinterophold. Og denne sommer vendte han så tilbage til sin elskede plet i klitten – parat til at tage en ny tårn som turistattraktion i de næste par årtier. De to gange figuren har været borte til renovering, har der straks rejst sig en række protester, for mange var bange for, at *Kong Neptun* for evigt var borte. Samtidig med at figuren kom tilbage denne sommer, blev der opsat en informationstavle, hvor historien om

Hjemme igen i Stenbjerg efter »vinterophold« i Skive, 2012-2013. Museets forvalter Frank Svendsen og leder af Bevaringscentret Lars Andersen »bakser« Kong Neptun på plads.

Galionsfigurens fangenskab

Digt af Jens Morbjerg Madsen

Herude i klitten ved et gulkalket hus
står jeg så ene og stirrer mod vest.
En lyd når mit øre –
 det er brændingens brus,
der fortøner sig ind i mit bryst,
når farten jeg mindes fra kyst til kyst,
da jeg havde en plads, som jeg syntes om,
under bovsprydets knejsende bom.

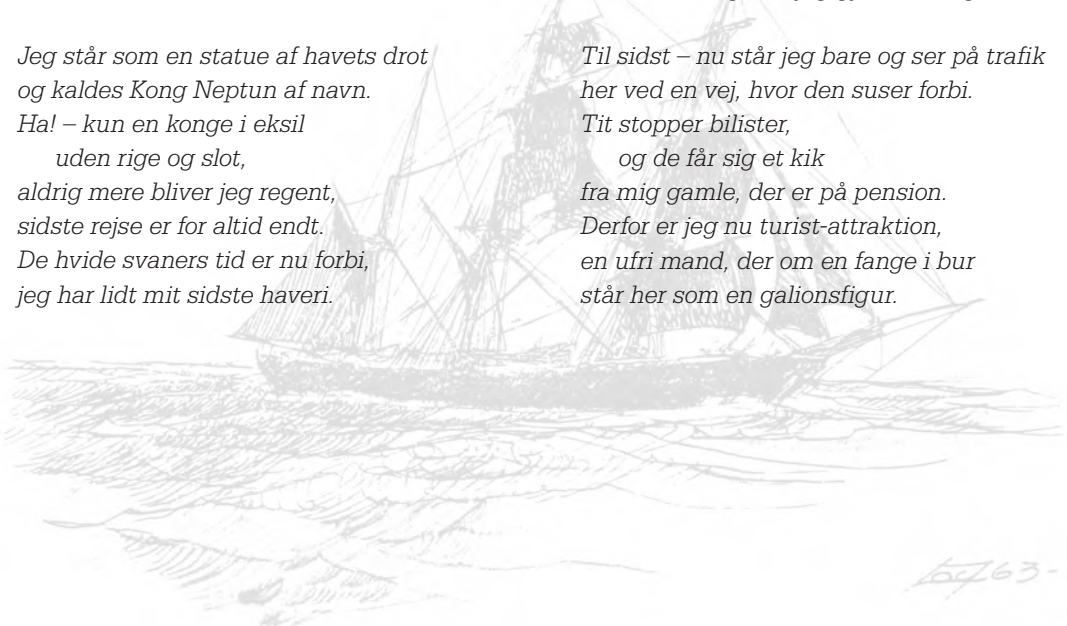
Bag klittens forblæste sand jeg øjner et hav,
og det er dér, jeg har levet mit liv.
Under skyernes flugt –
 mellem sømænd så brav
har jeg fareet på tropernes kyst;
rundt Kap Horn har jeg taget en dyst,
når forliset truede vor skude
i stormenes susen derude.

Jeg står som en statue af havets drot
og kaldes Kong Neptun af navn.
Ha! – kun en konge i eksil
 uden rige og slot,
aldrig mere bliver jeg regent,
sidste rejse er for altid endt.
De hvide svaners tid er nu forbi,
jeg har lidt mit sidste haveri.

I en stormende nat ved den vestjyske strand
løb vor skude på grund og forliste.
I det brusende vejr
 tog brændingen hver mand,
vor sejler blev knust på revlens tand;
en sø rev mig løs – blev kastet på land,
forbi var en vagt med en vid horisont
med embedet ved udkiggens dont.

Jeg blev fundet på stranden i dagningens gry
af en strandfoged, der kørte mig hjem,
og snart ved min fremkomst
 der stod en del ry.
En dag blev jeg solgt på auktion
og står nu på en ny position.
Mod havet jeg længes med sviende savn,
for det var dog dér, jeg gjorde min gavn.

Til sidst – nu står jeg bare og ser på trafik
her ved en vej, hvor den suser forbi.
Tit stopper bilister,
 og de får sig et kik
fra mig gamle, der er på pension.
Derfor er jeg nu turist-attraktion,
en ufri mand, der om en fange i bur
står her som en galionsfigur.

havmanden og Jens Søndergaard fortælles. Skiltet er en del af et større interregionalt formidlingsprojekt *ICON*, som bl.a. fortæller om kontakter over havet mellem Danmark, Norge og Sverige.

Der er også udarbejdet en stor fælles hjemmeside www.skibeterlastetmed.com, hvori hele historien om strandinger med mere oprulles.

ANDRE GALIONSFIGURER FRA THY

Jens Søndergaards muntre påfund i begyndelsen af 1950'erne har således givet Thy et vartegn her mange år efter, og samtidig bevaret en tradition fra de svundne tider, hvor man kunne rejse rundt i området og se mange andre galionsfigurer opstillet ved husene.

I Jens Morbjerg Madsens bog *Klittens folk* kan man læse om denne tradition, men også om en anden galionsfigur, som havde sit hjemsted i Stenbjerg, indtil den blev solgt til Bangsbo Museum, hvor den i dag kan ses. Denne galionsfigur stammer fra barken *Charles Kaal*, som blev slået til pinebrænde 1. september 1898 ved Stenbjerg. Skibet var ejet af en fransk skuespiller af samme navn som skibet. Han lod en af *De Tre Musketerer* være galionsfigur på sit skib, og måske derfor kan man se galionsfiguren benævnt *D'Artagnan* i forskellige udenlandske fortegnelser over galionsfigurer. Den blev solgt på strandingsauktionen, og købt af strandfoged Chr. Mikkelsen for syv kroner.

Mange år senere, da figuren var ejet af strandfoged og opsynsmand Jens Martin Jensen, Stenbjerg, blev den som sagt afhændet til museet i Frederikshavn, men den kunne lige så godt være solgt til en privat, idet mange kroejere yndede at opstille figurer og navnebræt i deres krostuer. Det bedst kendte eksempel er vel samlingen på Ska-gens Hotel, som rummede rigtig mange figurer. Denne samling blev i 1938 solgt til en privat mand og befinder sig i dag i Sjöfartsmuseet i Gøteborg.

På Bangbo Museum kan man også se en anden galionsfigur, som er erhvervet her i Thy, nemlig i Lild – også i 1950'erne. Det drejer sig om en figur forestillende en kvinde med en rose i hånden. Denne figur skal efter overleveringen stamme fra

D'Artagnan fra barken Charles Kaal. Nu på Bangsbo Museum, købt i Stenbjerg i 1950'erne.

en spansk bark, som strandede ved Lild Strand omkring 1920.

Og kigger man efter i litteraturen, kan man finde oplysninger om mange andre figurer, som er »strandet« på Thykysten, men siden ført herfra af flere forskellige grunde. Fra en stranding ved Klitmøller 2. november 1859 stammer en galionsfigur forestillende en skotte. Skibet var en skonnert *Pilot*

Kvinde med rose. Nu på Bangsbo Museum, købt i Lild i 1950'erne.

of Montrose af Skotland. Denne figur befinder sig i dag i samlingen i Gøteborg.

Havets Gud *Neptun* eller *Poseidon* var et yndet emne for en galionsfigur på et skib. Galionsfiguren var selvfølgelig skibets pryd, men var også omgærdet med mystik. At have havets gud som beskytter var ikke nogen dårlig ting, når farer og forlis truede. Men også skibe med dette stærke ikon forliste, og galionsfiguren drev måske i land. Et sådan forlis fandt sted ud for Thykysten – vel engang i 1800-årene – og den mandshøje figur af *Kong Neptun* drev i land, hvor den vakte så megen beundring, at der blev taget vare på den. I de mere end 100 år der er forløbet, er den blevet elsket og uundværlig i Thy. Og den har i årenes løb fået mange kæle- eller øgenavne, som det sig hør og bør i kystbyerne, hvor enhver med respekt for sig selv er behæftet med et sådant. Da *Kong Neptun* kom tilbage fra konservering denne sommer, skulle et lokalt entreprenørfirma hjælpe med opstilling. På den efterfølgende regning stod: »Opstilling. Æ gal mand.«!

I dag pryder museets *Kong Neptun* ikke et skib. Han skuer ikke længere ud over havets bølger, som han jo ifølge mytologien behersker. Nej, han er blevet »rejst op«, så han i dag står og skuer op i den blå himmel, der sejler forbi – måske håber han at se et blik af sin himmelbror *Zeus*.

Jytte Nielsen

Født 1958. Arkæolog og kunsthistoriker. Leder af Museet for Thy og Vester Hanherred.

Litteratur:

Jens Morbjerg Madsen: *Klittens Folk – minder fra Thy-kysten*. 1982.

Hanne Poulsen: *Gallionsfigurer og skibsornamentik på Bangsbo*. 1984.

Grete Zahle: *Venskabets gave*. 1981.

Jytte Nielsen: *Jens Søndergaard og landet mod nordvest*. 1995.